

Ana
Marinković

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Odsjek za povijest umjetnosti

Laris Borić i Jasenka Gudelj
*Uveliko i u malo:
lik i likovnost renesansnog Cresa*

Sveučilište u Zadru

Zadar, 2019.
248 str.

Recenzenti:

Pavuša Vežić, Marijan Bradanović

ISBN 978-953-331-243-9

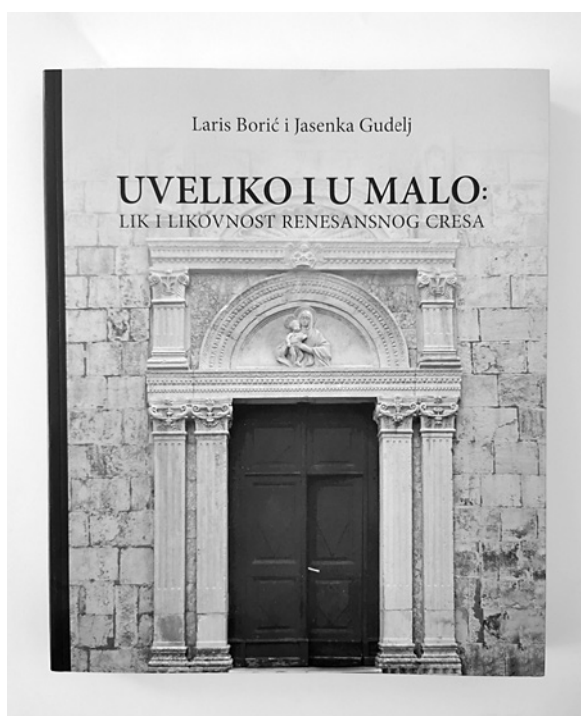

foto: DPUH

Knjiga Larisa Borića i Jasenke Gudelj o renesansnome Cresu nastala je kao kruna dugogodišnjega terenskog i arhivskog istraživanja, na temelju niza znanstvenih radova koje su autori objavili tijekom godina, ali i temeljita iščitavanja historiografije – ne samo one o creskoj renesansi nego i geografski mnogo obuhvatnije, a tematski univerzalnije. Stoga rezultat uspješno balansira između analitičkoga i sinteznoga pristupa: analitičan je jer je zasnovan na temeljitim primarnim istraživanjima – treba naglasiti da se raspon korištenih izvora proteže od notarskih dokumenata i vizitacijskih zapisa preko povijesnih veduta grada do brojne konzervatorske dokumentacije – a sav taj opsežni

materijal potom je ujedinen i sintetiziran pogledom iz zajedničkih rakursa, koji su se kristalizirali kao ključni upravo za ovaj, creski materijal. Ta pitanja naglašena su i u naslovu zaključnoga poglavlja – *Majstori i naručitelji* – koje sažima glavne faktore formuliranja creskoga renesansnog lika i likovnosti: prijenos graditeljskoga znanja i ukus lokalnih naručitelja. Još širi rakurs postavljen je podnaslovom knjige – *Lik i likovnost* – koji se ne ograničava na materijal koji proizlazi iz umjetničkih narudžbi, nego razmatra i strategije autorefleksije i autoreprezentacije grada, odnosno kakav mu je „konstruirani lik”. Napokon, najširi rakurs, a ujedno i ključni pojam za čitanje

ove knjige te za čitanje creske renesanse, utkan je u naslov: riječ je o dinamici između „velikoga” i „maloga”, odnosno o pitanju proporcija i mjere koja stoji u osnovi Cresa kao grada, ne slučajno renesansnoga.

Najveća vrijednost ove knjige jest to što gradu, njegovoj arhitekturi i likovnosti pristupa kao organskim tvorevinama, povezanim podjednako s njegovim najmaterijalnijim aspektima (kao što je vrsta kamena ili njegovo manipuliranje na gradilištima i u radionicama), kao i s potpuno nematerijalnim varijablama, poput pamćenja oblika, znanja o gradnji ili izboru naručitelja. U tome rasponu između ideje i materijala leži čitav svijet oblika u kojima se zrcali grad, u ovome slučaju grad Cres, premda, metodološki, ovaj pristup može biti ogledan za bilo koji urbani kompleks manje do srednje veličine *con l'ambizione di essere città*.

Ova se knjiga također ističe po tome što se regionalni materijal, u prethodnoj historiografiji često interpretiran kao pojava granične sredine, relevantan samo u internome sustavu vrijednosti, ovdje ne predstavlja kao izoliran samodostatan sustav. Naprotiv, ova studija kontekstualizira regionalnu renesansnu baštinu u vrlo široku mrežu razmjena koncepata, znanja i značenja. Time creska baština dobiva svoje mjesto u široj, prije svega talijanskoj, globalnoj povijesti umjetnosti i urbanoj povijesti, a Cres postaje malom *tesse-rom* u velikom mozaiku talijanske i europske renesansne kulture.

Napokon, velika je vrijednost ove knjige u sveobuhvatnosti proučavanja grada koje uključuje sve fasete urbane cjeline: urbanizam, sakralnu i samostansku arhitekturu s njihovim skulptorskim aspektom, javnu arhitekturu, rezidencijalnu arhitekturu, fortifikacije te likovnu umjetnost. Ono što povezuje sve navedene korpuse već je spomenuta ključna tematika odnosa majstora i naručitelja te prijenosa modela.

Knjiga se otvara poglavljem koje definira ključni fenomen u poleogenezi Cresa kao renesansnoga grada (stvarnoga, ako već ne i nominalnoga otočkog središta), a to je binarnost Osor – Cres. Na neki se način čini, a autori to potkrepljuju i konkretnim primjerima, da se Osor u renesansnim stoljećima reinkarnirao u Cresu, što se odražava i u odnosu pročelja dviju najvažnijih otočkih crkava: osorske katedrale i creske kolegijalne crkve sv. Marije Snježne. Upravo analiza značenja oblikovanja lica ovih dviju crkava, u širemu kontekstu otočke političke i crkvene povijesti, čini veći dio

poglavlja o sakralnoj arhitekturi, dok se preostali dio posvećuje arhitekturi dvaju creskih samostanskih sklopova: franjevačkoga (gdje se susrećemo s dominantnom ulogom obitelji Petris, ključnim naručiteljima kako u sakralnome, tako i u svjetovnome kontekstu) te benediktinkama sv. Petra. Forte obiju samostanskih crkava čine renesansne bočne kapele, koje su predmetom posljednjega dijela ovoga poglavlja, posvećenoga privatnim i bratovštinskim kapelama.

Poglavlje o urbanizmu prati preobrazbu „drugotnoga” grada u pravo središte otoka, premda nikad do kraja formaliziranoga u crkvenome, a samo djelomično u administrativnome kontekstu. S urbanističkim pitanjima usko su povezane i građevinske kampanje arhitekture javne, odnosno upravno-administrativne namjene – kneževе palače, gradskoga tornja i gradske lože – koja najjasnije utjelovljuje, kako sam naslov poglavlja kaže, „projekcije moći”. Riječ je, naime, o segmentu u kojemu su mletačka simbolična obilježavanja istočnojadranskih i drugih teritorija najosjetnija (premda ne treba smetnuti s uma da se ona redovito pojavljuju i u sakralnoj arhitekturi, kako u Statu da Terra, tako i u Statu da Mar). Posebni dio (uvjetno rečeno) javne arhitekture obrađen je u poglavlju o fortifikacijama i gradskim vratima, gdje se, kao i u poglavlju o urbanizmu, inovacije u novovjekovnoj arhitekturi supostavljaju prethodnim dosezima i oblicima predrenesansnoga grada. Inovacije na najvišoj razini, koje su povezane s dvojim gradskim vratima – porta Bragadina i porta Marcella – pripisane su preuzimanju predložaka samoga Sebastiana Serlija, činu koji mnogo više govori o creskom urbanitetu nego o samim oblikovnim karakteristikama njegove javne arhitekture.

Razina „modernosti” ukusa naručitelja (gdje se ponovno ističe plemićki rod Petris) najeksplicitnija je u projektima za rezidencijalnu arhitekturu, odnosno gradske palače, koje su obrađene u zasebnom poglavlju. I ovo poglavlje kreće od tradicionalne srednjovjekovne pučke kuće (Prelog), da bi joj supostavilo novi tip vlasteoske gradske rezidencije s njezinim strukturalnim, stilskim i dekorativnim inovacijama, temeljito analiziranim na palačama Petris-Moisè i Marcello-Petris. Napokon, u posljednjemu poglavlju u kojem je obrađena likovna kultura renesansnoga Cresa analizira se kontekst importa slikarskih djela u širem tematskom polju lokalnoga gradskog identiteta. Posebno je važan dio poglavlja u kojem se

creski majstori Gapići (Giovanni da Cherso i njegov nećak Ivan Mladi) smještaju u lokalni kontekst, ali i u kontekst njihova djelovanja u najzahtjevnijim sredinama kao što je Rim, odnosno Vatikan, s naručiteljima iz papinskih krugova.

Upravo je pitanje naručitelja, od Gapićevih papa i kardinala u jeku tridentskih zbivanja, koja su se na druge načine preko vizitatora Valiera i poslije Priulija prelijevala na našu obalu, preko lokalnih biskupa i njihovih proširenih plemićkih rodova, pa sve do njihova izbora majstora koji su, kružeći jadranskim bazenom, pogotovo iz Venecije, donosili na Cres nove modele izražavanja, prije svega u kamenu, središnja os ove studije, a odnos naručitelja i majstora točka koja povezuje mnogostruke interese i linije istraživanja u sveobuhvatan pristup. Minuciozna analiza mnogobrojnih aspekata pojavnosti creske renesanse pronalazi zajednički fokus i cjelovitost u sintezi zajedničkih lajtmotiva. Postojanje čvrstih linija u creskoj arhitektonskoj i likovnoj kulturi, često utjelovljenih u istaknutim pojedincima, pokazuje se kao ključan čimbenik dojma o zaokruženome i uravnoteženome periodu u povijesti ovoga grada, između njegovih skromnih početaka i brzoga zaostajanja. Ovomu dojmu cjelovitosti i zaokruženosti zasigurno u velikoj mjeri pridonosi i knjiga *Uveliko i u malo: lik i likovnost renesansnog Cresa*.